

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh765>

RAUF DENKTAŞ'IN ANKARA'DAKİ ZORUNLU İKAMET YILLARI VE FAALİYETLERİ (1964-1968)

Hande EROL*

Özet

1964 yılı, Rauf Denktaş için hayal kırıklıkları ile dolu bir yıl olmuştur. Kıbrıs Rum Kesimi'nin Kıbrıs'ı resmi olarak temsil ettiği Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmadan ötürü, Makarios hükümeti tarafından Denktaş hakkında tutuklama kararı çıkartılmıştır. Yapılan görüşmelerden sonra Denktaş'ın yargılanmamasına karar verildi ancak Ada'dan uzaklaştırılacaktı. Denktaş, 1964-1968 yıllarını Ankara'da sürgünde geçirmek durumunda kalmıştır. Denktaş fiziksel olarak Kıbrıs'tan uzakta da olsa, aklı ve kalbi Kıbrıs'ta olarak, davası için faaliyetlerine devam etmiştir.

Anahtar kelimeler: *Rauf Denktaş, Ankara, sürgün, Makarios, Birleşmiş Milletler.*

The Exile Years of Rauf Denktash's in Ankara and His Activities (1964-1968)

Abstract

Rauf Denktash frustrated because of problems in 1964. United Nations Security Council referred to the Government of Cyprus in a way which implied that the government manned only now by the Greek Cypriots, was the legitimate Government of Cyprus. Denktash joined to United Nations Security Council in 1964. Because of his speech, the Greek-Cypriot leadership decided his arrest. After the negotiations, his reentry to the island was prohibited by the Greek-Cypriot leadership in years 1964-68 due to his speech in UN. When he lived in Ankara, he continued his activities for Turkish Cypriots.

Keywords: *Rauf Denktash, outlaw, Ankara, Makarios, United Nations.*

---

* Dr., Marmara Üniversitesi

Giriş

Rauf Raif Denктаş, 20. Yüzyıl siyasi tarihinde Kıbrıs davasında üstlendiği rol ile bir ekol haline gelmiş liderdir. Rauf Denктаş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda üstlendiği siyasi rol ile sadece bölgesel değil uluslararası alanda bir aktör haline gelmiştir. Ancak Denктаş, siyasi hayatı boyunca anavatanı olarak gördüğü Türkiye'nin desteğine duyduğu ihtiyacı her fırsatta dile getirirken, bölge ile tarihi ve duygusal bağları olan Türkiye de Kıbrıs sorunu ve Denктаş'la yakından ilgili olmuştur. Denктаş, siyasi hayatında uzun yıllar süren toplumlararası görüşmeler, sayısız Birleşmiş Milletler çözüm önerisi, sürgün, özel hayatında küçük yaşta kaybettiği anne ve babasının acısı, evlat acısı, sağlık sorunlarını içine sığdırdığı uzun bir yaşam sürmüştür. Özel hayatında yaşadığı acıları, davasına olan inancı ile bastırmıştır. Denктаş'ın Cumhurbaşkanlığı Sarayındaki odasının duvarında bulunan, Jorge Louis Borges'in "Eğer hayatımı yeniden yaşamış olsaydım, Daha fazla yanlışlar yapmaya çalışırdım, Mükemmel olmaya da çalışmazdım, Daha da rahat olurum, Daha fazla dolu dolu yaşardım, Daha az şeyleri ciddiye alırdım" şiirini Denктаş kendine uyarlamış mıydı bilinmez ama Denктаş için çok çalışmak ve siyaset bir yaşam felsefesiydi.

1. Denктаş'ın Ankara'daki Zorunlu İkameti (1964-1968)

1.1. Denктаş Ankara'da Yeni Bir Hayat Kurmaya Çalışıyor (1964)

1963 yılı Aralık ayında başlayan ve tarihe *Kanlı Noel* diye geçen Rum saldırılarının şiddetle devam ettiği 1964 yılı, Kıbrıs Türk toplumunun var olmakla, yok olmak arasındaki çizgide olduğu, Denктаş'ın "*İkinci bir Girit olmayalım*" diye dua ettiği bir dönemdi. 26 Şubat 1964 tarihinde Londra'da başlayan Birleşmiş Milletler görüşmelerinde Kıbrıs'taki Türk cemaati adına Birleşmiş Milletler Güvenlik Komisyonu'nda konuşma yapan Denктаş 18 Mart 1964 tarihinde Ankara'ya dönse de Birleşmiş Milletler'de yaptığı konuşmadan ötürü Ada'ya dönüşü Makarios tarafından yasaklanır ve böylece Denктаş'ın Ankara'daki zorunlu ikamet yılları başlar. (Kızılyürek, 2007, s.142)

Türkiye'de geçirdiği bu dört yılı "hayatının en zor dönemi" olarak adlandıran Denктаş için, bu dönem gerçekten kolay olmamıştır. (Denктаş, 1997,s.1) Bu dört yıllık dönemde Denктаş, Kıbrıs konusunda Türk hükümetleri ile arasındaki *vizyon farklılığını* iyice anlıyor ve gerek söylemlerinde gerekse yazdıklarında bunu çekinmeden dile getiriyordu.

Denktaş, fiziksel olarak mücadelesinin merkezinden uzaktaydı ancak akli ve kalbi Ada'daydı. Ankara'da, Çankaya Birinci Basın Sitesi'nde, eşi Aydın Denktaş ve çocuklarıyla birlikte küçük bir apartman dairesi tutmuşlardı. Eşi Aydın Denktaş sağlık sorunlarıyla uğraşıyordu. Denktaş, bir yandan Ada'ya geri dönme yolları ararken, bir yandan da faaliyetlerine devam etmekteydi. Dışişleri Bakanlığı'nda Kıbrıs Dairesinde Denktaş'a bir masa verilmiş, her gün burada çalışıyor, raporlarını yazıyordu. Denktaş burada İngilizce broşürler hazırlıyor, Kıbrıs'tan gelen kriptoları okuyordu. (Batur, 2007, s.258,392)

Denktaş ayrıca Kıbrıs'taki Türk liderliği ile Türk hükümeti arasında köprü vazifesi görüyordu. Bu vazifelerinden biri, 22 Mart günü Kıbrıs'tan, Dr. Küçük'ten, Denktaş'a gelen iki buçuk sayfalık mesajdı. Mesajda Dr. Küçük:

“Londra Konferansı'ndan bu yana bütün şiddet ve gaddarlığıyla devam eden Rum saldırganlığı karşısında Türk cemaatinin içinde bulunduğu manzara feciidir. Bu durumda verilen mücadele, bugüne kadar ancak anavatan imdada geliyor ümit ve imanı içerisinde yürütülebilmiştir. Bugün anavatanın müdahale edebileceğine burada inanan kalmamıştır...” (Batur, 2007, s.246) yazıyordu.

Mesajın gelişinden çok kısa bir süre sonra Denktaş, başbakan İnönü tarafından çağrıldı. İnönü kızgındı, Denktaş'a “İç savaş çok vahimdir. Biz çatışmaları yaygın hale getirmemeye çalışıyoruz. Ve başaracağız. Fakat sabretmeleri gerekir...” diyordu. Görüşmenin ardından Denktaş, 30 Mart gecesi, duygularını günlüğüne şu şekilde aktarıyordu: “Kıbrıs'a dönebilmem konusunda netice yok. İnönü adaya gizlice girişime karşı, “Cemaat Meclisi'nin başkanı adaya mevkiine layık şekilde girer, bunu sağlamaya çalışıyoruz” diyor. Değiştirme birliğinin içinde sızma önerimi, tanınırsam büyük olay olur diye reddediyor. Paraşütle atlama düşüncemi askeri kanat ciddiye almıyor. Her gün Kıbrıs Dairesi'nde çalışanlara yardımcı oluyorum. Kıbrıs: Geçmiş- Bugünü ve Geleceği adını taşıyan İngilizce bir kitap hazırlığı var. Girit'e bir bölüm ayrılmış. General Turgut Sunalp kanalıyla Genelkurmay'da Girit dosyasını okuyorum. Sanki Kıbrıs'ı okuyorum gibi geliyor bana.” (Batur, 2007, s.247)

10 Nisan 1964 tarihinde Ankara'da yaptığı basın toplantısında konuşan Denktaş Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyini eleştiriyordu: “Güvenlik Konseyi Kıbrıs konusuna el atarken problemin esasının ne olduğunu tespit etmedi. Eğer Güvenlik Konseyi bu şekilde hareket etseydi, Kıbrıs'ta anayasa çiğnenmez, beynelmilel anlaşmaların dışına çıkılmaz, insan hakları hiçe sayılmaz ve rejim yıkılmazdı”(Milliyet, 10 Nisan 1964, s.1,7) Kıbrıs'taki Türk cemaatinin yaşadığı sıkıntıları da dile getiren Denktaş şunları söylemiştir:

“Kıbrıs’ta Türk cemaati 4 aydan beri ne mektup alabilmekte ne de mektup gönderebilmektedir. Bu güç duruma sebep, devlet reisliğinden çıkarak, çete reisi haline gelen Makarios’un, Birleşmiş Milletler nezdinde devlet reisi muamelesi görmesidir. Bu durum devam ettikçe Kıbrıs meselesinin hukuki bir düzen içinde hal şekline kavuşacağını sanmıyorum. Kıbrıs’ta katliamı idare eden İç İşleri Bakanıdır. Aynı İç İşleri Bakanı, Birleşmiş Milletler Kumandanına yol gösterecektir. Katilleri yakalayacak polis kuvveti, katillerin şefi ile ortak. Böyle idare devam ettikçe, tarafları memnun edecek bir yol bulunmaz. Nitekim bu şartlarda arabulucunun görevi güçleşmiştir.” (Milliyet, 10 Nisan 1964, s.7)

Türk kamuoyunu Kıbrıs’ta yaşanan olaylarla (Rum saldırıları) ilgili bilgilendirmek isteyen Denктаş sadece basın toplantıları düzenlemiyor, Ankara’da konferanslar veriyordu; Bu amaçla Denктаş 17 Nisan 1964 tarihinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fikir Kulübünde öğrencilerle buluştu. Yaptığı konuşmada Denктаş: “Makarios süratli ve sert adımlarla hedefine doğru ilerlemektedir. Bu aceleciliği içinde Türkiye’nin Ada’ya müdahalesini gerektiren çılgınlıklara tevessül edebilir.” (Milliyet, 10 Nisan 1964, s.7) diyen Denктаş Kıbrıs’ta çarenin Türkiye’nin vereceğe kararı bağlı olduğunu söyleyerek şöyle devam etmiştir: “Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin Makarios’un elinde oyuncak oluşunun sebebi Makarios’un hala bir devlet adamı olarak tanınmasıdır. Makarios bugün Türkiye tarafından tanınmaması halinde Kıbrıs Türklerinin fiili durumu iyileşecek ve Kıbrıs Türklerine Makarios kadar meşru bir hükümet kurma imkânı verilmiş olacaktır. Eninde sonunda bu davanın çıkarı yolu budur.” (Milliyet, 10 Nisan 1964, s.7)

Ada’ya dönemeyen Denктаş iyice bunalıma girmişti. 17 Nisan gecesi içine düştüğü durumu günlüğüne şöyle aktarıyordu: “Bunalım içindeyim. Yarını bilmemek çok zor! Vatan ateşler içindeyken uzaktan bakmak daha zor. Rum basını “Kaçtı, gelmeyecek, Ankara’da rahatına bakıyor” diye yazıyor. Toplumun içinde beni sevmeyenler de ateşe benzin döküyorlar...” (Denктаş, 1996)

Denктаş, nisan ayında Ankara’da General Turgut Sunalp’in evinde 27 Mayıs ihtilaline katılan ve daha sonra meclise girip senatör olan eski bir askerle tanışıyordu. Sohbet, Kıbrıs’ta Rumların saldırıları hakkındaydı. Denктаş’ın anlatımıyla:

(Senatör):

“Gafil avlandık. Siz de biz de gafil avlandık” diyor.

İtiraz ediyorum. “ Biz gafil avlanmadık” Gelmekte olan tehlikeyi günü gününe gördük ve anavatani uyarmak için elimizden geleni yaptık diyorum.

Gönderilen raporlar vardı. Okunmamış, değerlendirilmemiş.

Kıbrıs'a gelip giden heyetler vardı, hepsine de tehlikeyi gösterdik. Bildiklerimizi söyledik. Hepsi de bize “Korkmayınız, olmaz böyle şey” dediler.

Türkiye'ye heyet de göndermiştik ve bu heyet Senatoyu da ziyaret etmişti. Evet, Senatör bu heyetin gelişini hatırladı. Hatta gelenlerin adlarını bile biliyordu. Onlar bu durumu anlatmamışlar mıydı? Anlatmışlardı. “Fakat Lefkoşa'daki Türk Büyükelçiliğinden (Türk büyükelçisi Dırvana) gelen ıvarda bu heyete kulak verilmemesi isteniyordu. Bunlar müfrit grubu temsil ediyorlarmış” deniyordu. Biz de önem vermedik söylenenlere diyordu senatör.” (Denктаş, 1966, s.42)

Akademisyen Ali Satan ve Erdoğan Şentürk'ün kendisi ile yaptığı röportajda Denктаş, “ögle yemeklerinden feda ederek” gönderdiği raporları, Ankara'da yaşadığı sürgün hayatında (1964-1968) Kıbrıs dairesinin alt katında, Başbakan İnönü'ye ulaşmamış bir şekilde bulduğunu ifade ediyordu. Hatta Denктаş, Rumların 1963 yılındaki saldırı hazırlıklarını bildiren raporlarını altında 27 Mayıs İhtilal hükümetinin büyükelçisi Em. Yarbay Emin Dırvana'nın şu notu ile buluyordu: “Bu raporları yazanların siyasi bilgileri geniş ama siyaset bilgileri çok kıt kaale alınmaması...” (Satan- Şentürk, 2012, s.333) Bu durum söz konusu tarihlerde meydana gelen olaylarda ve kayıplarda Dırvana'ya tarihi bir mesuliyet yüklemiş görünüyor. (Erol, 2014,s.32)

Denктаş siyasi açıdan bu sorunlarla uğraşırken, Ankara Koleji'nde okuyan büyük oğlu Raif'in başına gelenler, Denктаş'ı derinden sarsmıştı.

Temmuz ayına girildiğinde Kıbrıs'tan gelen haberler iyi değildi. Rumlar, Ada'da Türklere karşı saldırılara başlamıştı. Denктаş, Ada'ya gitme yollarını arıyordu ancak Makarios hükümetinin sözcüsü, “Denктаş'ın Ada'ya döndüğü takdirde tutuklanacağını” (Milliyet, 12 Temmuz 1964, s.1) söylüyordu. Kıbrıs konusunda Anadolu Ajansı'na beyanat veren Denктаş, Amerika'nın Kıbrıs konusundaki tutumundan umutlu olmadığını söylüyor ve ekliyordu: “Huzursuzluk ve siyasi karmaşalar geçiren Yunanistan'da bir hükümet değişikliği olursa lehimize bir tepki beklemek doğru olmaz. Bir değişiklik halinde Makarios ve Grivas Kıbrıs'taki fiili kuvvetlerine dayanarak bugünkü durumu muhafazaya çalışacak, Türkleri muhasaraya alıp baskıya devam edeceklerdir.” (Milliyet, 12 Temmuz 1964, s.1)

Denktaş, 18 Temmuz tarihinde basında yer bulan öngörülerini ile hem Türkiye'yi hem de Birleşmiş Milletler'i uyarıyordu. Denktaş, verdiği beyanatta: "Rumların geniş ölçüde hücumu geçmesi ihtimali artmaktadır. Anavatan hükümetini ikaz etmek vazifemizdir. Kıbrıs davası son safhasına girmiş bulunmaktadır. Kıbrıs'ta ne hak, ne hukuk, ne nizam ve de ne düzen kalmıştır. Gözü kanlı çeteciler, idareyi ellerine geçirmişlerdir, dünyayı ateşe atmak pahasına da olsa, "Enosis" tahakkuk ettirmek amacıyla, insanlığa yakışmayan bir şekilde hareket etmektedirler." (Milliyet, 12 Temmuz 1964, s.7)

3 Temmuz 1964'te Atina'ya giden EOKA'cı Albay Grivas Atina'daki temaslarını tamamladıktan sonra, 6 Ağustos 1964 akşamı Lefkoşa'ya dönmüş ve Erenköy Savaşı'nı başlatmıştı. Türkiye'nin müdahale edemeyeceği belliydi. Denktaş, Ankara'da *ne yapılabilir* diye düşünürken, gizlice Ada'ya, Rumlara karşı mücadeleye gitmeye karar verdi. 30 Temmuz 1964 gecesi Ada'ya Ankara'dan yeni bir mücahit kafilesi ile silah ve cephane gönderilecekti. Denktaş, Genelkurmay'daki toplantıda "*ben de gideyim*" diye ısrar etse de, komutanlar başbakan İnönü'nün karşı olduğunu (Makarios tarafından Ada'ya girmesi yasaklanan Denktaş'ın güvenliği sebebiyle) bildikleri için evet dememişlerdi. Ancak Denktaş, gece evine gittiğinde Türkiye'nin Ada'daki eski bayraktarı Rıza Vuruşkan (1958-1960) "*hazırlan gidiyoruz*" diyerek Denktaş'ı almaya geldi. (Bayraktar: Türkiye'den gelen komutanlara verilen isim) Denktaş'ın Ada'ya gidiş kararı Özel Harp Dairesi tarafından alınmıştı. Ayrıca Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e, Denktaş Ada'dan dönene kadar haber verilmemesi kararlaştırılmıştı. (Batur, 2007, s.265-267) Denktaş, Erenköy'e çıktıktan sonra verilmek üzere İnönü'ye bir mektup bıraktı:

" Pek Muhterem Paşam

Anavatana tamamen inanan ve bütün gençliği ve halkı bu inanca sürükleyen biri olarak Kıbrıs davasını yalnız başımıza halledemeyeceğimizi, anavatan pek yakın bir gelecekte yardımımıza gelmediği takdirde hepimizin mahvolacağını biliyorum. Anavatanın yardımımıza geleceğine inanıyorum, bu inançla gidiyorum. Kıbrıs Türkü'nün yüksek tahsil gençliği nöbettedir. Bunları takviyesiz bırakmayacağınıza eminim. Lütfen ve merhameten bu bölgeye komando birlikleri göndermenizi rica ederim..." (Özter, 2004, s.131)

Zorlu bir deniz yolculuğundan sonra, Denktaş ve beraberindekiler 31 Temmuz 1964 gecesi Erenköy'de mücahitler tarafından karşılanır. Denktaş, Erenköy'e ayak bastıktan sonra not defterine şunları yazar: "Sekiz aylık bir ayrılıktan sonra Kıbrıs'a ayak basıyorum. İçimde tuhaf bir his var... Sanki

Kıbrıs'a değil de işgal altında bulunan Anadolu parçasına geldim. Bizi karşılayanlar hep yorgun, bitkin insanlar, içlerinde ağlayanlar var. Ağlamamak için kendimi zor tutuyorum. Kıbrıs'tayım artık... Kıbrıs!" (Batur, 2007, s.269)

Denktaş'ın Erenköy'deki günleri şiddetli çarpışmalarla geçer. Ankara'ya Rumların şiddetini anlatan telgraflar, yıldırım mesajlar yağıyordu. Ancak, önceki bölümlerde yer verilen 1964 Johnson Mektubu Türkiye'ye müdahale olanağı vermiyordu. Rumlar, bu durumla dalga geçiyor megafonlardan "Bekledim de Gelmedin, Sevdiğimi bilmedin... şarkısını çalıyorlardı. (Azizoğlu, 2013,1) 8 Ağustos'ta nihayet Türk uçakları Kıbrıs semalarında ihtar uçuşu yapıp, Türkiye'ye geri dönüyordu. İhtar uçuşlarına rağmen Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türk Bakanlar Kurulu, 8 Ağustos gecesi Denktaş'ın beklediği kararı alıyordu: "Türkiye'nin askeri müdahalesini önlemek için derhal Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağıralım. Erenköy kıyı şeridini ele geçirmek için sabah erkenden saldırıya geçelim" (Milliyet, 8 Ağustos 1964,s.1) Türk uçakları 8 Ağustos gecesi Rum askeri hedefleri bombalamaya, asker ve silah çıkartmaya başladılar. (Milliyet, 8 Ağustos 1964,s.1) Türkiye'nin müdahalesinin ardından Birleşmiş Milletler ve ABD harekete geçiyor, telefon ve telgraf trafiği başlıyordu. Yunanistan telaşa düşüyor, ABD'den ateşkes sağlanması için yardım istiyordu. (Milliyet, 8 Ağustos 1964,s.1) Makarios ise Bakanlar Kurulu'nu toplayarak yenilginin sorumlusunun Grivas olduğunu ileri sürüp, Sovyetler Birliği'nden yardım istenmesini talep etmiştir. Makarios'un yardım çağrısından sonra Sovyet Başbakanı Kruşçev, Başbakan İsmet İnönü'ye bir mesaj göndererek, Türkiye'nin "Kıbrıs'a saldırıda bulunarak üzerine sorumluluk aldığını" öne sürmüştür. 9 Ağustos tarihinde İnönü'ye gelen mesaj 13 Ağustos'ta cevaplandırılmış ve cevabı mesajda, Kıbrıs Rum tarafının gayri insani ve gayri ahlaki davranışlarına dikkat çekilerek, Sovyetler Birliği'nin bu tür hareketlerin durdurulmasına yardımcı olması istenmiştir." (Tarakçı, 2010, s.53-54)

9 Ağustos günü çarpışmaların tekrar başlaması üzerine Türk uçakları Rum kuvvetlerine karşı tekrar saldırıya geçtiler. Türk jetlerinin müdahalesi sonucu Rumlar saldırıyı durdurmak zorunda kaldılar. Harekât sırasında uçağı düşen pilot Yüzbaşı Cengiz Topel de şehit olmuştur. (Milliyet, 10 Ağustos 1964,s.1)

Denktaş ve mücahitler, 10 Ağustos günü Türkiye'den gelecek takviye gücü bekliyordu ancak Türkiye takviye için dört gün eğitim görmüş 40 üniversiteli genç göndermişti. Rumların yeniden saldırması bekleniyordu ve

Türkiye’den yeterli destek sağlanamamıştı. Birinin Ankara’ya gidip Erenköy’deki durumun vehametini anlatması gerekiyordu. Bunun için en uygun kişi Denктаş’tı. Ayrıca Denктаş’ın toplumdaki yeri, görevi açısından güvenliği önemliydi. Denктаş, takviye gücü getiren tekneyle, aklı ve kalbi Ada’da kalarak Ankara’ya geri dönüyordu. (Satan-Şentürk, 2012, s.490)

Denктаş, 10 Ağustos 1964 gecesi, 4 yıllık sürecek sürgün hayatına devam üzere Ankara’ya geri dönüyordu. 11 Ağustos günü General Turgut Sunalp’e giden Denктаş, Sunalp’ten İnönü’nün talimatını dinledi: “Rauf, İsmet Paşa sana hemen bir ev tahsis edilmesini istedi. Maaş bağlanacak. Araba ve şoför verilecek. Dışişlerinde Kıbrıs Dairesi’nde çalışacaksın ve Kıbrıs’la ilgili dış temasları yürüteceksin.” (Batur, 2007, s.292) Denктаş, Ada’ya çıkmadan önce de Dışişleri’nde çalışıyordu. Bu arada Birleşmiş Milletlerin devreye girmesi ile Ada’da ateşkes sağlanıyor, 11 Ağustos’ta İnönü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne “*bombardımanı durdurduk*” mesajını gönderiyordu. (Milliyet, 12 Ağustos 1964, s.1) Erenköy Savaşı’nın başlarında, “Türkiye müdahale ederse kurtaracak Türk bulamayacaktır” diyen Makarios, Türk savaş uçaklarının iki günlük harekâtından sonra ateşkesine razı olmuştur. (Tarakçı, 2010, s.53-54) Türkiye’nin birçok yerinde Kıbrıslı Türklere destek mitingleri yapılıyordu.(Tercüman, 29 Ağustos 1964, s.1) Başbakan İsmet İnönü, Ada’daki Rumların Türklere saldırılarını devam etmesi karşısında Yunanistan tepkisiz kalmaya devam ederse savaş çıkma ihtimalinden söz etmeye başlamıştı. (Hürriyet, 4 Eylül 1964, s.1)

1.2. Denктаş İle Ankara’daki Yeni Hükümetin İlişkileri (1965)

İsmet İnönü’nün Şubat 1965 tarihinde geçiş süreci başbakanlık görevini bırakmasının ardından, Adalet Partisi hükümeti kurulmuştu. Yeni hükümette Suat Hayri Ürgüplü 20 Şubat 1965 tarihinde başbakanlık koltuğuna oturuyordu. Suat Hayri Ürgüplü hükümetinde, 1965 yılında, Kıbrıs’tan sorumlu başbakan yardımcılığı görevine getirilen Süleyman Demirel’in, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı dönemini de kapsayan kırk bir yıllık Kıbrıs meselesi serüveni başlamıştı. Demirel, o dönemi şöyle anlatmaktadır: “1965 Şubatında biz, o günkü hükümeti istifaya mecbur ettik. 20 Şubat 1965’ten itibaren Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Bu hükümette ben başbakan yardımcısıyım. Adalet Partisi genel başkanı olarak. Ve Türkiye’de Kıbrıs işinden sorumlu bakan benim. Benim Kıbrıs’la ilgim 20 Şubat 1965’ten itibaren devlet seviyesinde bir ilgidir. O tarihten itibaren hangi meselenin içinde kim

varsa hepsiyle ilgiliyim. Kıbrıs olayı dendiği zaman, her şey benden soruluyor. Haluk Bayülken Dışışleri Genel Sekreteri. Benimle çalışıyor. Hasan Işıık Bey, Dışışleri Bakanı. Moskova'da büyükelçiydi. Onu da ben getirdim. Haluk Bey, Hasan Bey ve ben üçümüz beraber Kıbrıs meselesini götürüyoruz. O sırada, Fazıl Küçük'le de Rauf Denктаş'la da tanıştım. Hükümetimizin devraldığı Kıbrıs olayında 1963 hadiseleri var. Katliam var. Kan var. Mesele, uluslararası platforma çıkmış, 4 Mart 1964 tarihli Birleşmiş Milletler kararı var. Bu karar çok büyük bir handikaptır. Bu karardır aslında Türkiye'yi en uğraştıran. Bu kararı Türkiye nasıl kabul etmiştir? Biz o zaman bunu çok ağır eleştirdik. Bu kararla 1959-1960'da kurulmuş olan Kıbrıs ortak devletini, yani Ada'da iki halkın yaşayacağı ve iki ayrı halkın bir müşterek, ortak devleti olacağı prensibini ortadan kaldırıyor. O zaman ne oluyor, o günkü hükümetin bir kanadı koparılmış, bu kararla Makarios hükümetini Ada'nın bütün hükümeti sayıyor. Hala Türkiye bundan kurtulamamıştır (2007). Bizim o anda yapacağımız bir şey yok, fakat Ada'da büyük bir göç oluyor. Güneydeki Türkler kuzeye geliyor. Lefkoşa'nın varoşları Türk mahalleriyle doluyor. Türkiye çok fazla bir şey yapamıyor, kıvranıp duruyoruz. Gece yarılarında Lefkoşa içinde Yeşil Hat kurulmuş, Magosa'da Yeşil Hat kurulmuş. 3'e doğru Haluk Bayülken'in gelip beni uyandırdığını hatırlıyorum. Yeşil Hat değiştı. Nasıl değiştı? Yorgos'un dükkânından, Mustafa'nın dükkânına kaydı. Bir değişiklik büyük devlet meselesi oluyor burada.”

Denктаş Suat Hayri Ürgüplü için: “Geçici bir hükümetin başkanı olduğunu bilerek hareket etti. Kıbrıs meselesini aldığı yerden teslim etmek siyasetini kullandı, gerilememeye çalıştı. Türkiye'nin Kıbrıs'ta ne istediğini kendisi de bilmiyordu zannedersem” analizini yapıyordu.

Denктаş Ankara'daki ikinci yılında da Kıbrıs Türk liderliği ve Dr. Küçük'e mektuplar göndererek gelişmeler hakkında bilgi vermekte ve almaktaydı. Hatta bu durum, Denктаş, Dr. Küçük'e Ankara'dan talimat veriyor şeklinde kamuoyuna yansıyor.

Denктаş'ın “zorunlu ikamet” döneminde Ankara'dan yürüttüğü faaliyetleri hakkında, Rum gazetelerinde haberler çıkmaktaydı. Bunlardan biri Mahi Gazetesinde çıkan haberdı. Habere göre: “Denктаş, Londra'da seri halinde esrareniz toplantılar yapmaktadır. Bazı eğitime tutulmuş Türklerin denizaltılarla Kıbrıs'a gelmekte oldukları da tespit edilmiştir. Birçok diğer Londralı Türkün silahlı eğitimine tabi tutulmak üzere Ankara'ya gitmesi

istenmiştir”. Denктаş, bu dönemde Ankara’da yaşasa da zaman zaman Londra’ya gidip gelmekteydi.

Bu haber karşısında Denктаş: “Biz, bazı gençlerin Kıbrıs’a gidip mücadeleye katılmaları için yardım ediyoruz. Temaslar var, ailesini bırakıp yola çıkanlar var ve bu çalışmaları Rum’a duyuranlar var. Kahrolmak içten değil fakat yılmadan devam etmek gerekir” şeklinde kendisini savunuyordu. (Denктаş’ın Ankara’da bulunduğu 1964-1968 yılları arasında, Ada’da Rumların Türklere saldırıları düzenli olmasa da devam etmektedir) (Denктаş, 1996, s.391)

Denктаş’ın Ada’dan uzakta kaldığı dönemde, Dr. Küçük yalnız kalmıştı. Denктаş, uzak kaldıkça geri planda kaldığını da hissetmekte ve Ada’ya dönüş yollarını aramaya başlamıştı. Bu arada Denктаş, Türk basınına beyanatlar veriyor, Ankara ile temaslarını en üst düzeyde tutuyordu. Ancak, Dr. Küçük bundan rahatsızlık duymaya başlamış, hatta Türk Dışişleri’ne bir mesaj göndermişti. Buna göre: “Kıbrıs’ta halk acı ve ıstırap içinde kıvranırken, Denктаş’ın devamlı surette verdiği beyanatlar halkın moralini bozmaktadır. Uygun bir şekilde ikaz edilip susturulmalıdır.” (Batur, 2007, s.294) Dr.Küçük’ün bu mesajına Denктаş’ın cevabı: “Hariciye, benim sık sık yaptığım beyanatlardan ve eleştirilerden zaten rahatsız. Dr. Küçük’ün mesajını bana okumak zorunda kalan görevli çok sıkılarak okudu. Lefkoşa’daki manzarayı görür gibi oldum: Büyük bir sıkıntı içinde görev yapan arkadaşlar, benim “dayanacağız, kazanacağız” beyanatlarım karşısında Doktora, “işte bak Denктаş ne diyor? O Ankara’nın rahatında keyfine bakıyor vs.” ve Doktorun ikaz mesajı. Hâlbuki Teşkilat Başkanı bana moral beyanatlarım için teşekkür ediyor. Demek ki askeri liderlikle siyasi liderlik arasında bir şeyler olduğu yönünde haberler abartma değildir.” (Denктаş, 1996, s.476-477) Denктаş’ın Dr.Küçük’ün söz konusu davranışları karşısında yorumu “Doktor bir taraftan yalnız kaldım diyor, diğer taraftan da Türkiye yetkililerine gönderdiği mesajlarda Denктаş gelirse cemaat parçalanacak diyordu.” (Kasımoğlu, 1991,147)

Takvimler 8 Nisanı gösterdiğinde Denктаş ve Kıbrıslı Savunma Bakanı Osman Örek CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’yü ziyaret ediyordu. Görüşme sonrası İnönü gazetecilere “Kıbrıslı liderlere Türkiye’nin desteğinden daima emin olmalarını anlattım” diyordu. Denктаş ise: “Yunanistan Kıbrıs’tan parmağını çekse, garanti anlaşması altındaki mesuliyetlerini Türkiye ile birlikte yerine getirirse bugün Kıbrıs meselesi diye bir şey kalmazdı. Türk hükümeti Yunanistan’ı muhatap olarak almakta haklıdır” (Milliyet, 9 Nisan 1965, s.3) açıklamasını yapıyordu.

Türk siyasal yaşamı, 11 Kasım 1965 tarihinde çok uzun yıllar Türkiye siyasetinin en önemli aktörlerinden biri olacak bir başbakanla tanışıyordu. 20 Şubat 1965 tarihinde kurulan Suat Hayri Ürgüplü hükümetinde başbakan yardımcısı olan Süleyman Demirel başbakanlık koltuğuna oturuyordu. Denктаş, Demirel'in Kıbrıs politikasını şöyle değerlendiriyordu: “Demirel, çok işler yapılabilir, Kıbrıs kurtulabilir ümidi ile işe başladı. Diplomatik çıkmazları çok erken bir zamanda gördü ve güçlükleri anladı. Yunanistan ile harp yapmaksızın Kıbrıs kurtulamazdı. Ordu hazırды ama papaz (Makarios) fırsat vermiyordu. O halde diplomatik çabalara devam siyasetini uyguladı”. (Denктаş, 1997, s.382)

Denктаş, her ne kadar, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda milli bir politika benimseyip, somut bir adım atmamakla itham ettiyse de, Demirel Kıbrıs politikasını belirlerken, İnönü'den aldığı tarihi nasihati göz ardı edememişti. İnönü 1963 yılında Demirel'e diyordu ki: “Evvla oradaki halk orayı vatan yapmaya karar vermelidir. Kıbrıs'taki halk emin değil. Eğer bir halk oturduğu yeri vatan yapmaya karar vermezse, orayı muhafaza edemezsiniz. Evvla, onlar bir karar versinler vatan yapmaya. Fedakârlık yapsınlar, mücadelenin içine girsinler. Bizim ordu deniz geçen bir harekât yapmamıştır. Türkiye'nin başarısızlığı Kıbrıs'ın kaybı demektir. Türkiye başarılı olmaya devam ederse, Kıbrıs'ı nasılsa kurtarır. Ama Türkiye başarısız olursa, Kıbrıs da batar, Türkiye de batar. Onun için bir amfibik harekât emrini vermeden önce çok dikkatli olun”. İnönü'nün sözlerine bakıldığında, Kıbrıs Türk toplumunun henüz kendi içinde birlik, beraberlik sağlamadığını düşündüğü görülür. Bu şartlar altında Türkiye'nin Ada'ya müdahale edip, kendini ateşe atmasını uygun bulmuyordu. (Batur, 2007, s.363-364) Demirel'in bu tutumunda şüphesiz İnönü'nün bu sözlerinin etkisi olsa da söz konusu tarihte çıkarma yapacak yeterli amfibik gemiler de mevcut değildi.

25 Aralık 1965 tarihinde Denктаş, Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek ile beraber, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'i ziyaret ediyordu. Ziyaret sırasında basının sorularını yanıtlayan Denктаş: “Türkiye harbi göze almadığı takdirde Kıbrıs işi burada bitmiştir. Anlaşmalar bakidir deniliyor. Fakat bu anlaşmalar bir türlü tatbik edilmiyor. Yine de yürürlüktedir deniliyor” (Milliyet, 26 Aralık 1965, s.1) diyerek Türkiye'nin Kıbrıs politikasını eleştiriyordu.

Denктаş, 31 Aralık 1965 gününü günlüğüne yazdığı şu sözlerle bitiriyordu: “1965 yılının son günü özgürlük mücadelemizin ikinci yılındayız ve sürgünlüğümüzün de ikinci yılını doldurduk. Bin bir ıstırap ve çile içinde geçen

koskoca iki yıl geçmişi, dünü ve bugünü düşünüyorum: Enosis Olmaz" (Denktaş, 1965, s.205)

1.3. Denktaş'ın Yeni Kitabı "12'ye 5 Kala" (1966)

1966 yılının başlarında Denktaş'ın Ankara'daki sürgün hayatının üçüncü yılı doluyordu. Denktaş artık Türk hükümetinin Ada'ya müdahale etmemesini sadece kapalı kapılar ardında değil kamuoyunda da yüksek perdeden dile getiriyordu. Basına yaptığı açıklamada Denktaş "Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale hakkının mevcut olduğunu, 3 yıldır sulh ile davayı halletme çabasının Türkiye'yi çıkmaza soktuğunu" (Milliyet, 5 Ocak 1966, s.1) söylüyordu.

Denktaş'ın 29 Ekim 1966 tarihinde yazdığı ve milletvekillerine dağıttığı "12'ye 5 Kala Kıbrıs" adındaki kitapçığı, Ankara'ya bomba gibi düşüyordu. O dönemde başbakan Süleyman Demirel, Dışişleri Bakanı ise İhsan Sabri Çağlayangil idi. Denktaş, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda takip ettiği pasif politikayı eleştiriyordu. Denktaş, kitapçıkta: "...Değişen dünyadan bihaber körü körüne bir İngiliz dostluğu güttük. İngilizler gücenmesin diye Türk hariciyesi "Bizim Kıbrıs davası diye bir davamız yoktur" demişti. Kıbrıs'taki durumu anlatmak için Türkiye'ye gelen heyetlere resmi kapılar kapalıydı bir ara. Bunları unutmamamız gerekir. Kıbrıs Türk'tür cemiyetleri de kuruldu, Kıbrıs'ta ve Anadolu'da. Fakat Kıbrıs'ın Türk kalabilmesi için ne bir plan hazırlandı ne de bir siyaset takip edildi. Ardından "ya taksim ya ölüm" dendi ve yüzlerce Türk bu dava uğruna Kıbrıs'ın topraklarına kefensiz uzandılar. Fakat yine taksimi tahakkuk ettirmek için ne bir plan vardı ne de belirli bir siyaset. Ortadoğu'da barışı korumak, Türk-Yunan dostluğunu ihya etmek ve NATO'yu sarsıntıdan kurtarmak için hüsnüyetle Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Türkiye bu cumhuriyetin bekasını garanti etti. Fakat bu taahhüdün gerektirdiği bir siyaset takip edilmedi. Bir plan yapılmadı. 1955'ten bu yana Türkiye Kıbrıs meselesinde ne istediğini bilmemiş, milli bir siyasetle ne istediğini tespit etmemiştir. Bütün çalışmalar programsız olmuştur. Milli hedef güdülmemiştir. Hadiseler, Türkiye'yi Kıbrıs meselesine itmiş ve esen rüzgâra göre yelken açan bir siyaset takip edilmiştir. Bugün saat on ikiye yaklaşırken Türkiye'nin hala belirli bir siyaseti mevcut değildir." (Denktaş, 1966, s.16-18)

Denktaş'ın yazdıkları Türk hükümetini çok sinirlendirmişti. Özellikle Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'i. Dışişlerinde herkes "Denktaş ne yapmak istiyor" diye soruyordu. Kitapçığın yayınlanmasından ardından Denktaş, Dışişleri'ne gidemez hale gelmişti. O dönemde ekonomik sıkıntılar bir

yana, Denктаş, eşinin rahatsızlığı ile boğuşuyordu. Doktorların tavsiyesi üzerine, tedavi için Londra'ya gitmek isteseler de, söz konusu kitapçık nedeniyle Ankara ile gerilen ilişkileri yüzünden Dışişleri pasaport vermiyordu. (Batur, 2007, s.311-312)

Denктаş, Dışişlerinde artık istenmediğini düşünmeye başlamıştı. Hatta Türkiye'den atılacağını düşünen Denктаş o dönemi şöyle anlatır: “Kendime bir iş bulmam, hiç olmazsa maaşım kesildiği takdirde açıkta kalmamak için bir olanak yaratmam gerekecekti. Başımın çaresine bakmalıydım. Dört çocukla açıkta kalamazdım. Bir iş bulmalıydım...” (Batur, 2007, s.310)

1966 yılının son günlerinde Kıbrıslı öğrenciler tarafından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen “Kıbrıs Sorunu” isimli konferansta konuşan Denктаş, Türk yetkililer ile ilgili açıklamalarda bulunuyordu. Denктаş, Dışişleri Eski Bakanı Selim Sarper hakkında “Kıbrıs sorununu Kıbrıslı şoföründen öğrendi” diyordu. Ada'da bir süre kalan, Kıbrıs sorununu yakından takip eden gazeteci Ömer Sami Coşar ise “Yunanistan'ın bir hedefi, bir gayesi, bir politikası vardır. Kıbrıs'ı alacaktır. Bizim bir politikamız yoktur” (Milliyet, 17 Aralık 1966, s.1) diyerek Türkiye'yi eleştiriyordu.

1.4. Denктаş'ın Kıbrıs'a Fırası (1967)

Ankara'daki zorunlu ikamet döneminin dördüncü yılı başlarken (1967) Denктаş durumun ne kadar üzüntü verici olduğunu hatıralarında şu şekilde dile getirmekteydi: “Ada'dan uzak kalışın baskısı ve tatsızlığı ile dolu bir yıl daha geçti. Kıbrıs'tan gelen haberler daha da tatsızlaştı. Ankara'dan geçerken uğrayıp hal hatır soranlar azaldı. Benimle temas edenler “ikbalden” düşüyorlarmış. Dışişlerindeki arkadaşları da zor durumda bıraktığımı anlıyorum. Hükümetin boyunda bir ağırlık olduğum aşikâr. Eleştirilerim fazla oluyormuş.” (Denктаş, 1997, s.1) Denктаş söz konusu ifadeleri, hem Ankara'nın Kıbrıs politikasına, hem de Dr. Küçük'ün Denктаş hakkında söylediklerine ne kadar üzüldüğünün kanıtıydı.

Denктаş'ın Ankara'da yaşadığı günler, Dr.Küçük'le aralarının açılmaya başladığı günlerdi. Aynı tarihlerde Kıbrıslı Türkler, “Doktorcu” ve “Denктаşçı” olarak ikiye bölünmeye başlamışlardı. Peki neydi Dr. Küçük'ün, siyasete kendisinin soktuğu Denктаş'a karşı olan bu tavırlarının nedeni? Aslında her şey Denктаş'ın Ada'ya girişinin yasaklanmasıyla gün yüzüne çıkmıştı. Denктаş'a, Ankara'da Dışişlerinde Kıbrıs dairesinde bir masa verilmiş, çalışmalarını oradan sürdürüyordu. Bu arada demeçler, röportajlar, raporlar hazırlıyordu.

Ada'da ise, yerine vekâlet eden Dr. Şemsi Kazım fiilen cemaat başkanı olmuştu. Toplumun en güçlü kurumunun başına Dr. Küçük'ün sevmediği biri gelmişti.1963 yılında Rum lider Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasını veto etmesinden sonra, Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr.Küçük ile bakanlar, toplum yönetiminin dışında kalmıştı. Dr. Küçük'ün sevdiği (ancak kıskandığı) Denктаş, ise Ankara'daydı. Doktorla, Şemsi Kazım'ın arasına ilerleyen günlerde, iyice açılmaya başladı. Dr.Küçük hem Cemaat Meclisine, hem de TMT'ye karşı savaş açtı. Dr. Küçük, Şemsi Kazım'ın ve TMT'nin talimatları Denктаş'tan aldığını düşünüyordu. (Batur, 2007, s.304) Denктаş, 1967 yılında Ada'ya gizlice çıkarken, Rumlar tarafında yakalanıp tutuklanınca, sorgusunda, aralarının açılması hakkında şunları söyleyecekti: “Doktor, kendi gölgesinden bile kuşkulandır. Benim hakkımda söylenenleri duydukça benden kuşkulanıyordu. İnsanlar benim hakkımda, “Denктаş daha iyidir” şeklinde sözler söylüyorlardı. Bunları duydukça, Türkiye'den döner dönmez kendisini devireceğimi sanıyordu. Denктаş, Türkiye'de rahatına bakar, ben ise burada acı çekerim. Bütün bunlar geçip de Denктаş geldiğinde beni yerimden edecek diye düşünüyordu. Dr. Küçük, kendisini büyük adam olarak görürdü. Ona bir mektup yazdım: “Bir gün Kıbrıs'a geleceğim. Ölecek olsam bile geleceğim. Gelecek ve topluma bir açıklama yapacağım. Bazıları senin beni istemediğini söylüyorlar. Buna inanmıyorum. Senden bir ricam var. Benim Kıbrıs'a dönmemi istediğin hakkında Türk hükümetine bir yazı yaz. Şöyle ki, mücadele ederken benim elimde bir şey bulunsun”. Buna karşılık, Doktor, ilk mektubunda bana şunları yazdı: “Senin Kıbrıs'a dönmenin bir yolu olmadığı halde niçin cesurluk satıyorsun? Artık nasıl Kıbrıs'a dönebilirsin? Ama daha sonra, mayıs ayında yazdığı bir mektupta dönmemi istediğini bildiriyordu. Ankara'ya gelenlerle de mesajlar gönderiyordu. Yalnız başına işlerin üstesinden gelemediğini ve benim dönmemi istediğini söylüyordu. Dr. Küçük'ün Türk hükümetine de aynı yolda yazı yazıp yazmadığını bilmiyorum. Ama değiştiği belliydi. Bütün bunlardan sonra Kıbrıs'a dönmek istiyordum.” (Sepetçioğlu, 2000, s.323-325) Ankara ile bozulan ilişkileri Denктаş'ta artık Ada'ya dönme zamanı geldiğini düşündürüyordu. Bu yüzden bir plan yapan Denктаş Türk hükümetinden gizli Larnaka'daki mücahitlerin lideri Dr. Orhan Müderrisoğlu ve Kıbrıs'ta mücahitlerin komutanı Erol Kazım ile irtibata geçti. Denктаş, Larnaka'dan gizlice Ada'ya girecekti. Gerekli para, mücahit fonlarında temin edilip, Denктаş'a gönderilecekti. Denктаş, Nejat Konuk ve Denктаş'ın şahsen tanımadığı Larnaka'yı bilen Erol İbrahim isminde bir kişiyle 21 Ekim 1967

gecesi Ankara'dan İskenderun'a, oradan da motorla Ada'ya gitmek için harekete geçtiler. Konuk'un ayarladığı motorla Larnaka'ya doğru yola çıktıklarını sanıyorlardı ancak Larnaka yerine Ada'nın kuzey ucundaki Karpaz'a çıkıyorlardı. (Denктаş, 1997, s.387-463) Denктаş ve beraberindekiler (Nejat Konuk, Erol İbrahim ve motoru kullanan kişi) 1967 yılında, Ada'ya gizlice girmeye çalışırken Rumlar tarafından yakalanıyordu. O sırada Makarios'un Kıbrıs'ı savunma meseleleri için oluşturduğu konsey toplantı yapıyordu. Toplantı sırasında, Denктаş'ın yakalandığı haberi, sekreteri tarafından Makarios'a bir notla bildirildi. Makarios'un ardından Albay Grivas da aynı notla Denктаş'ın yakalandığı haberini öğrenmiştir. (Kızılyürek, 2007, s.138)

Yunan karargâhında tutulan Denктаş, önce Yunanlı subaylar tarafından sorgulanıyordu. Daha sonra Rum Merkez Karakoluna götürülüyordu. Denктаş'ın avukatı Ali Dana da oraya gelmişti. (Batur, 2007, s.343-356) Kendisini sorgulayan Yunan subayların "niye geldin" sorusuna Denктаş: "Enosis tamamdır, adını koymak kalmıştır şeklinde beyanatlarınız vardır... Bana gelen haberlerde bazı insanların buna inandıklarını ve size mukavemetin gereksiz olduğunu düşünenlerin de olduğunu görüyordum; diğer yandan da bana sonuna kadar dayanırız diyenlerden de haberler geliyordu... Doğrusu neydi? Bunu tespit ederek halka yön vermek için geldim. Siz de biliyorsunuz ki tespitim bu işin bittiği, Enosis'in tahakkuk ettiği yönde olursa bunu halkıma duyuracak cesareteyim, ancak mukavemetin devam edebileceğini görürsem bunun daha etkili bir şekilde devam etmesi için elimden geleni de yaparım. Bu nedenle geldim" diyordu. (Denктаş, 2004, s.29)

1 Kasım 1967 tarihinde Türk gazetelerinde manşetlerde "Denктаş, Kıbrıs'ta tevkif edildi" haberi yer alıyordu. (Hürriyet, 1 Kasım 1967, s.1) Bu haber hem Ankara'da hem de Kıbrıs'ta şaşkınlıkla karşılanıyordu. The Times gazetesi ise haberi, "Kıbrıs Türk Cemaati Üyesi Denктаş, iki Kıbrıslı Türk ile beraber, Kıbrıs'ın kuzeydoğusunda, küçük bir botla, Ada'ya girmeye çalışırken yakalandı" şeklinde duyuruyordu. (The Times, 2 Kasım 1967, s.7)

O tarihlerde Denктаş'ın tutuklanması ile ilgili olarak Milliyet gazetesindeki haberler şu şekildeydi: "Denктаş, 31 Ekim 1967 tarihinde yanındaki iki kişi ile birlikte, Ada'ya çıkarken tutuklanmıştı." (Milliyet, 1 Kasım 1967, s.7) Ancak Lefkoşa Türk Büyükelçisi Ercüment Yavuzalp, "Denктаş'ın hayatının garanti altına alınması için Birleşmiş Milletler aracılığıyla, Rum hükümeti ile görüşmüş ve talep olumlu karşılanmıştı. Ayrıca,

Kıbrıs'ta ki Türk hükümeti temsilcileri, Denктаş'ın Ada'ya çıkışından Türk hükümetinin kesinlikle bilgisi olmadığını belirtiyordu.” (Milliyet, 1 Kasım 1967, s.1)

Denктаş'ın tutuklanmasının ardından, Rumlar tarafından Denктаş'a işkence yapılabileceğinden endişe eden Başbakan Süleyman Demirel kamuoyuna “Denктаş'a yapılacak muamele fevkalade önem taşımaktadır” diyordu. (Hürriyet, 2 Kasım 1967, s.1)

İngiltere Dışişleri Bakanı Brown, “Denктаş'ın serbest bırakılması için Makarios ile irtibata geçileceğini, Londra'da bulunan Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'e bildirdi. Bu arada Denктаş'ın serbest bırakılması için hem Lefkoşa'da hem de Türkiye'de mitingler yapılıyordu.” (Milliyet, 1 Kasım 1967, s.1) Kamuoyu tepkisi ve Türkiye'nin araya girmesi ile Denктаş, günler süren sorgulamalardan sonra, nihayet 13 Kasım 1967 tarihinde serbest bırakılıyordu. (Milliyet, 1 Kasım 1967, s.7) Bu olay, Denктаş'ın bir lider olarak cesaretini ve risk alma konusundaki kesin tavrını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Sonunda ölümün dahi olabileceği bir bilinmez yola çıkmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin onaylamadığı bir hareketin içerisinde mücadelenin Türkiye ayağında bir aksaklık çıkması, daha önemlisi kendisinin saf dışı bırakılması ihtimali vardır. Tüm bunlara rağmen Denктаş Ada'ya çıkmıştır.

12 Kasım 1967 tarihinde Denктаş 12 günlük tutukluluktan sonra serbest bırakılıyordu, Denктаş'ın eşi Aydın Denктаş haberi, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'den öğreniyordu. (Hürriyet, 13 Kasım 1967, s.1) Ankara'ya dönen Denктаş, Kıbrıs'a neden ve nasıl gittiği hakkında bir basın toplantısı düzenlemiştir. “Yunanistan Ada'yı askeri yönden fiilen işgal etmiştir. Bu aşikârdır. Askeri ENOSİS olmuştur. Geri kalan şey iki tarafın, bunu hukuki yönden ilanıdır” diyen Denктаş, tutuklu kaldığı zaman zarfında, Rum liderlerin, hatta İçişleri Bakanı Yorgacis'in, “ENOSİS” diye bir şey yok. Bu davanın en salim yolunun Türkiye ile Yunanistan'ın Ada'dan çekilmeleri, iki cemaatin eskisi gibi Kıbrıs'ı birlikte idare etmeleridir” dediğini, buna karşılık Yunan subayların “ENOSİS olacaktır, bunu biliniz. Siz de Batı Trakya'daki Müslümanlar gibi bizim idaremizde yaşamayı öğreneceksiniz” şeklinde konuştuğunu söyleyen Denктаş, Ada'ya gidiş sebebini de şu şekilde açıklıyordu: “Benim amacım, Türk kesimine gitmek ve vazifemin başına geçmekti, Türk kesimine girebilseydim, artık Türkiye'ye dönmem bahis konusu olmayacak, durumu raporlar halinde Türk hükümetinin en yetkili kademelerine teferruatıyla bildirecektik.” (Milliyet, 13 Kasım 1967, s.7)

1967 yılının sonunda Ada'da Rumların Geçitkale saldırılarından sonra, toplumlararası müzakerelere başlanması kararı alınıyor, Türk tarafını temsil edecek kişi olarak Denктаş seçiliyordu. Denктаş için 13 Mart 1968 tarihi bir milattı. Dört yıllık sürgünden sonra, evine, Ada'ya dönüyordu. Makarios'un, 12 Ada'dan sonra, 13.Ada olarak, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama isteğine karşılık Denктаş, 13 Mart tarihinde, bu planı bozmak için Ada'ya geliyordu. Ada'ya gelirse, kendisini meydandaki elektrik direğine asacağını söyleyen Dr. Küçük'ün nasıl tepki vereceği konusunda endişeliydi. Ancak, yaşanan tüm kırgınlıklara rağmen, dört yıldır, Ada'da tek başına mücadele veren Dr. Küçük yorulmuştu ve Denктаş'a ihtiyacı vardı. Binlerce Kıbrıslı Türk, Denктаş'ı karşılıyordu. Aralarında Dr. Küçük de vardı. Birbirlerine sarılıp, ağlıyorlardı. Denктаş, o günü şöyle anlatır: “Dr. Küçük'le kucaklaştık. Bu samimi, içten gelen, geçmişe sünger çeken bir kucaklaşmaydı. Dr. Küçük'le bir jeepe bindik. Binlerce insan coşku içinde bizi selamlıyordu. Halk arasında ağlayanlar vardı. Gördüğüm herkes, kadın erkek, fark etmeksizin birer direnişçiydi. Kahramandı. Atatürk Meydanı'na kadar, coşkulu bir hava içinde geldik. Dr. Küçük de ben de halka hitap ettik. Önümde yeni bir sayfa açılıyordu”. (Batur, 2007, s.390) Gerçekten de Denктаş'ın önünde, devlet başkanlığına kadar gidecek yeni bir sayfa açılıyordu. Bu sırada, Dr. Küçük'le aralarındaki buzlar erimişti ancak bu sadece birkaç yıl sürecekti. Yapılacak çok şey vardı. Denктаş, Ada'ya döndükten kısa bir süre Toplumlararası Görüşmelerde Türk tarafını temsil etmekle görevlendiriliyordu. Denктаş'a göre bir görüşmecide olması gereken özellikler şunlardı: “Görüşmecilik meslek değildir. Akıl işidir. Görüşmeci, bir maksat için görüşür. Tellal değildir. Elindeki mala, en çok fiyatı verene malı teslim etmek gibi bir yaklaşımı yoktur. Siyasal görüşmelerde, görüşmeciye verilmiş bir hedef vardır. Ondan, bu hedefe varmak için izleyeceği yolda, karşısına ne çıkarsa çıksın, vazgeçmemesi, gereken prensipler konusunda çok titiz davranması istenir. Kısacası, görüşmeci belirli yetkilerle donanmış, görüşme koşulları önceden kararlaştırılmış, kırmızı çizgileri belli bir ortamda sorumluluk yüklenmiş, savunduğu davaya inanmış bir müzakerecidir.” (Denктаş, 2004, s.20) Peki, Denктаş nasıl bir müzakereci olacaktı, anavatanı olarak gördüğü Türkiye'nin kendisine çizdiği kırmızı çizgiler nelerdi? Bu soruların cevabını ve talimatları almak için, Denктаş, Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil'i ziyaret etmişti. Görüşmede, Akritas Planı ve Makarios'un yapmak isteklerini anlatan Denктаş'a göre: “Çare, Türkiye'nin de Kıbrıs'ta Yunanistan kadar var olmasında ve durumu dengelemesindeydi. Makarios'a göre, ENOSİS

elde edilmişti, adını koymak için bekleyebilirdi. İşlerin uzaması Türkiye'nin 1960 Anlaşmalarıyla, elde etmiş olduğu en hayati hakkını gerektiği andan kullanmamasından kaynaklanmaktaydı. Türkiye, bu haklarının var olduğunu, canlı olduğunu ve gerekirse mutlaka kullanacağını devamlı olarak gündemde tutmalı, bu hakkın "kullanılmama suretiyle" ortadan kalktığının iddia edilmesine müsaade etmemeliydi". Ancak, Türkiye, Kıbrıs'a müdahale edecek durumda değildi. Türkiye'nin zamana ihtiyacı vardı. Denктаş bunu biliyordu ama bu yaklaşık on yıl olacağını tahmin edememişti. Çağlayangil'le görüşmesinin ardından, Denктаş Türkiye'nin öngördüğü bir hedef, bir Kıbrıs siyaseti, garantilerin devamından öteye geçmeyecek kırmızı çizgileri olmadığı sonucuna varır. Çağlayangil'in, kendisine açık kart verdiğini düşünen Denктаş'a göre, "halkının içinde bulunduğu sıkıntılı durumu rahatlatacak her hangi bir sonuç, Türkiye için olumlu bir sonuç olacaktı. Denктаş, Türkiye'nin o günkü durumda, daha ilerisini göremediğini düşünüyordu. Denктаş, Çağlayangil'den aldığı yetkiyi, "iyi, tatminkâr bir anlaşma yapabilirsen bunu yap, zamana da, yardıma da ihtiyacımız vardır, bize de zaman kazandır, Garanti Anlaşmalarıyla Türkiye'ye verilmiş hakların devam edeceği bilinci ve güveni içinde ol" (Denктаş, 2004, s.25-26) anlamında yorumluyordu. Ne var ki, Denктаş, çok yaklaştığı anlar olsa bile, hiçbir zaman Rumlarla tatminkâr bir anlaşma zemini bulamayacaktı.

Sonuç

Rauf Denктаş'ın Ankara yılları, Kıbrıs konusunda Türk hükümetleri ile arasındaki vizyon farklılığını iyice anladığı ve gerek söylemlerinde gerekse yazdıklarında bunu çekinmeden dile getirdiği bir dönem oldu. Kıbrıs davasının ancak Türkiye'nin birlikteliği, hangi hükümet işbaşında olursa olsun, Türkiye'nin desteğiyle çözüleceğine inanan Denктаş için sürgün yılları "hayatının en zor yılları" olmuştur.

Denктаş, Rumların saldırıları karşısında Ada'daki Türk varlığını korumak için Türkiye'nin mutlaka müdahale etmesi gerektiğini savunmuş ve bu düşüncesini Ankara hükümetlerine benimsetmeye çalışmıştır. Teorik olarak bu fikre sıcak bakan Ankara ise, 1964-1968 yılları arasında askeri açıdan yeterli olunmadığı gerekçesi ile bu fikri fiiliyata dökememiştir.

Denктаş ile Ankara ilişkileri, Türkiye'deki iktidar ve uluslararası konjonktürün dinamiklerine göre değişiklik göstermiştir. Türk hükümetleri hem kendi ideolojilerine hem de uluslararası koşullara göre değişiklik (nispi oranda)

gösteren politikalarını Denктаş'a uygulamak istemişler, Denктаş da böylece Türkiye'deki askeri-sivil bürokrasinin Kıbrıs'taki uygulayıcı aktörü durumuna gelmiştir. Türkiye'deki askeri-sivil bürokrasi arasında nasıl denge politikası takip ettiğini Denктаş şöyle açıklar: “ Türkiye'de hariciyede ve askerde iki ekol var. Bunlardan bir tanesi, Denктаş'ın müdafaa ettiği şekilde halledilebilir derken, diğeri; Kıbrıs meselesi üzerimizde büyük bir kambur, bitmesi lazım diyor. Ben bu iki ekol arasında devamlı surette bir denge kurarak, fazla taviz vermeksizin bu davayı yürütme görevini üstlendim “Derhal anlaşma yap dediklerinde ve o anlaşma yapılamayacak bir anlaşma ise zaman kazanmaya çalıştım ve anlaşma yapılsaydı çok şey kaybederdik” diyen ekol kendini kabul ettirmeye kadar bekledim.” (Gürkan, 2005, s.53-54)

KAYNAKÇA

- Azizoğlu, A. (2013). Denктаş Anlatıyor: 1 Ağustos 1964 Erenköy. Kıbrıs Postası, 1 Ağustos.
- Batur, N. (2007). Rauf Denктаş- Yeniden Yaşasaydım. İstanbul: Dođan Kitap.
- Denктаş, R. (1966). 12'ye 5 Kala Kıbrıs. Ankara.
- Denктаş, R. (2004). Kıbrıs Girit Olmasın. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Denктаş, R. (1996). Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964.İstanbul: Bođaziçi Yayınları.
- Denктаş, R. (1996). Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1965.İstanbul: Bođaziçi Yayınları.
- Denктаş, R.(1997). Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1967. İstanbul: Bođaziçi Yayınları.
- Erol, H. (2014). Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denктаş'ın Rolü. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Gürkan, N. (2005). Zirvedeki Yalnızlık Kulesi Rauf Raif Denктаş. Gazimağusa: Cümbez Yayınları.
- Hürriyet, 4 Eylül 1964, s.1.
- Hürriyet, 1 Kasım 1967, s.1
- Hürriyet, 2 Kasım 1967, s.1
- Hürriyet, 13 Kasım 1967, s.1
- Kasımoğlu, E. (1991). Eski Günler Eski Defterler. Lefkoşa: Yorum Yayıncılık.

- Kızılyürek, N. (2007). Glafkos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet, 10 Nisan 1964, s.1,7.
- Milliyet, 12 Temmuz 1964, s.1,7.
- Milliyet, 8 Ağustos 1964,s.1.
- Milliyet, 10 Ağustos 1964,s.1.
- Milliyet, 12 Ağustos 1964, s.1.
- Milliyet, 9 Nisan 1965, s.3.
- Milliyet, 26 Aralık 1965, s.1.
- Milliyet, 5 Ocak 1966, s.1.
- Milliyet, 17 Aralık 1966, s.1.
- Milliyet, 1 Kasım 1967, s.1,7.
- Milliyet, 13 Kasım 1967, s.7.
- Satan, A.- Şentürk, E.(2012). Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Sepetçioğlu, M. N. (2000). Sabır Ağacı Zaman Uyanışı. İstanbul: Kıbrıs Kredi Bankası.
- Özter, L. (2004). Ulusal Mücadelede Denктаş. Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Tarakçı, M. (2010). Kıbrıs Barış Harekâtı. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.
- Tercüman, 29 Ağustos 1964, s.1.
- The Times, 2 Kasım 1967, s.7.